

Богослов'я Майдану¹

Анотація. Автор пробує окреслити феномен «Богослов'я Майдану» як форму богослов'я в кризовій екзистенційній ситуації, подати його витoki і перспективу.

Ключові слова. Богослов'я Майдану, богослов'я революції, богослов'я, Майдан, молитва, суспільство.

Актуальність. Щоб розглядати Київський Майдан 2013-2014 рр. як богословську дію, потрібно, щоб досвід цієї події повторювався в серцях. Це зможе настати, якщо осмислювати молитовний досвід Майдану і розумово впорядковувати практичні напрацювання для сягання Бога у різних контекстах – приватних і публічних, локальних і світових².

¹ До цієї теми дотичні такі матеріали автора: Михайло ДИМИД, «Коротко про Богослов'я Майдану» // Сайт: *Траскторія надій*, 15 січня 2013, <http://dymyd.blogspot.com/2014/01/blog-post_15.html> (дата звернення: 27.05.2016).

Петро ДІДУЛА (опер.), о. Михайло ДИМИД. *Проповіді на Майдані* // Сайт: *YouTube*, 14 грудня 2014 <<https://www.youtube.com/watch?v=UT9JH970Ih0>> (дата звернення: 01.06.2016).

Михайло ДИМИД, «Ленін програв битву на Майдані!» // Доповідь на Міжнародній конференції "25 років змін у країнах Центральної та Східної Європи" у Німеччині, <<http://theologia.ucu.edu.ua/uk/bogoslovski-praci/436-omuhajlo-dymyd-lenin-prograv-bytvu-na-majdani>> (дата звернення: 01.06.2016).

Михайло ДИМИД, «Богословське підґрунтя Київської революції гідності» // *Успенські читання: Правда. Пам'ять. Примирення*. Київ, 22-25 жовтня 2015 р. Готується до друку.

Климентія ДИМИД. Михайло ДИМИД. *Каміння Майдану*, Львів: Свічадо 2014.

Михайло ДИМИД: «Чудо Майдану, що такі більшість людей відкривали свої серця одночасно» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, Леонід ФІНБЕРГ, Уляна ГОЛОВАЧ (ред.), Київ: Дух і Літера 2016, 33-37.

² Михайло ДИМИД, «Мирянська греко-католицька стратегія ХХІ ст. у світлі Гаванської декларації» // Сайт: *Християнин і світ*, травень 2016, <<http://www.xic.com.ua/z-zhytja/22-rozdumy-hrystyjanyna/418-myrjanska-greko-katolycka-strategija-hhi-st-u-svitli-gavanskoji-deklaraciji-1>> (дата звернення: 04.06.2016).

Мета. Допомогти артикулювати ту взаємодію людей із Богом, яка проявилася на Київському Майдані 2013-2014 р., і перетворити її в життєдайне богослов'я для дальшого богоподібного росту людини.

Література. Андрій Андрушків, Кетрін Ваннер, Максим Вихров, Олег Гірник, Кирил Говорун, Борис Гудзяк, Алексій Гордєєв, Михайло Димид, Олег Кіндій, Олена Максименко, Мирослав Маринович, Олександра Назарова, Ігор Прус, Василь Рудейко, Олександр Сугоняко, Тарас Тимо, Людмила Филипович, Сара Філіпс, Михаїл Черенков, Юрій Чорноморець, Святослав Шевчук, Ярослав Ювсечко.

Початок. Капелан Майдану, отець доктор Василь Рудейко в інтерв'ю згадує: «Я вже брався кілька разів за якийсь такий етюд богослов'я Майдану. [...] Таке “євангеліє Майдану” мусить бути написане. Мені зараз, наприклад, бракує якихось чіткіших позицій Церкви щодо Майдану».³ Вже тоді, під час Революції Гідності, магістр богослов'я Павло Дідула зустрів на тренуваннях з самооборони свого викладача богослов'я Віктора Жуковського з УКУ і сказав: «я думав, що ми з Вами тільки теоретичне богослов'я будемо вивчати, а тут ми і в практичному зустрілись».⁴

Що це «Богослов'я Майдану»? Щоб відбувався науковий дискурс про «Богослов'я Майдану», треба домовитись, чим воно є.⁵ Першу статтю про «Богослов'я Майдану», не виділяючи його в окремий напрям, під однойменним заголовком⁶ опублікував архимандрит Кирило Говорун 12 грудня 2013 р⁷. Через

³ Василь РУДЕЙКО, «Там панувало християнство неконфесійне» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 676.

⁴ Павло ДІДУЛА, «Мене врятувала моя шуба, бо вона була дуже груба» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 536-540, 537.

⁵ Отець Василь Рудейко пише, що взагалі треба починати від розуміння того, чим є богослов'я: «Ми часто пишемо про богослов'я чогось так, ніби всі вже знають про те, що саме є богослов'ям. Тому часто богослов'я стає додатком до чогось основного. На мою думку, треба пояснити, що богослов'я є осмисленням і спробою висловлення божественної присутності у якійсь конкретній ситуації чи у феномені. Відтак, богослов'я Майдану є не стільки тим, що відбулось на Майдані, а тим, як Бог явив Себе у людях, які вірують в Нього і внаслідок цієї віри чи навпаки попередньої невіри, а відтак увірування в Нього, стають знаками Його присутності.» Василь РУДЕЙКО, «Кілька думок про богослов'я Майдану» // Сайт: *Нотатки Никодима*, 8 червня 2016, <<http://nykodum.blogspot.com/2016/06/blog-post.html>> (дата звернення: 10.06.2016).

⁶ Кирил архим. ГОВОРУН, «Богословіє Майдана» // Сайт: *Киевская Русь*, <<http://www.kiev-orthodox.org/site/churchlife/4975/>> (дата звернення: 27.05.2016).

місяць у Києві відбувся круглий стіл: «Богослов'я у присутності Майдану»⁸. Ідея провести зустріч під назвою «Богослов'я Майдану» належала мені, й оскільки та назва виявилася занадто сміливою для організаторів, то я опублікував свій виступ на власному блозі п. з. «Коротко про Богослов'я Майдану»⁹, ось так сумбурно зазначивши:

Богослов'я Майдану актуальне, бо Боже провидіння щодо людини стало прийматися і логічно осмислюватися. Розпочався важливіший діалог ніж той, що очікувався. Маючи ґрунтуватися на зовнішньому законі, він переобразився на внутрішній моральний імператив. Це стало екзистенційною розмовою із Творцем! Він тепер є Альфою і Омеґою для всіх. Майдан навчив багатьох, що Творець – це Бог християн, якого проповідує Церква, і що в більшості із християн віра дорівнює діям!

Дискусія над богослов'ям Майдану. Наприкінці травня 2015 р. філософ-богослов о. Олег Гірник робить висновок, що «спроби сформулювати щось на кшталт “богослов'я Майдану”», які були вже під час подій на Майдані, залишилися малоуспішними:

Академічні богослови (Говорун, Черенков) або представники церковних структур (Коваленко) з природи своєї “академічності” та “воцерковленості” не спроможні запропонувати нових, так необхідних в наш час, сміливих кроків в царині українського богослов'я¹⁰.

Те, чого не зуміли вони, з'явилося «в єдиній соціалній реальності» «в результаті події зовнішньоцерковного, громадського життя, – стверджує невдовзі Михайло Черенков у статті «Соціалне “богослов'я Майдану” в досвіді і рефлексіях молодого покоління українських протестантів»¹¹. Про його постання він пише так:

⁷ Ця сама стаття днем раніше з'явилася під іншим заголовком: Кирил архим. ГОВОРУН, «Про Майдан» // Сайт: *Богословський портал*, 11 грудня 2013, <<http://theology.in.ua/ua/br/discussions/theme/54599/>> (дата звернення: 27.05.2016).

⁸ Петро ДІДУЛА (опер.), «Круглий стіл “Богослов'я у присутності Майдану”» // Сайт *YouTube*, 15 січ. 2014 р., <<https://www.youtube.com/watch?v=CV5rFv3s16I>> (дата звернення: 01.06.2016).

⁹ Михайло ДИМИД, «Коротко про Богослов'я Майдану» // Сайт: *Траєкторія надій*, 15 січня 2013, <http://dymyd.blogspot.com/2014/01/blog-post_15.html> (дата звернення: 27.05.2016).

¹⁰ Олег о. ГІРНИК, «Богословський аванґард: “радикальна готика”» // Сайт: *Zbruc*, 22.06.2015 <<http://zbruc.eu/node/37953>> (дата звернення: 27.05.2016).

¹¹ Михайл ЧЕРЕНКОВ, «Соціалне “богословие Майдана” в опыте и рефлексиях молодого поколения украинских протестантов», Ч. I // Сайт: *Реліґія в Україні*, 09 липня 2015,

“Богослов’я Майдану” можна назвати “**богослов’ям зсередини**”, що формувалося зсередини критичної суспільної ситуації і під тиском суспільства. [...] “Богослов’я Майдану” виникає як спроба розпізнати богословські смисли соціальних трансформацій.

Особливості Богослов’я Майдану. М. Черенков виділяє такі риси «Богослов’я Майдану»: критичність («щодо себе, соціальної дійсності і своїх тлумачень»), надконфесійність еклезіології («“Богослов’я Майдану” вибудовувалося довкола інтуїції нової еклезіології – відкритої і єдиної Церкви “просто християн”»), наративність і біографічність (поєднання «досвіду, інтуїцій, рефлексій безпосередніх учасників подій»¹²). Про ще одну, чи не головну рису, він так пише:

Це богослов’я не внутрішньоцерковне і не шкільне, це **богослов’я всеосяжне і соціально-практичне**, тобто **богослов’я Царства**¹³, оскільки воно виявляється зримим чином в різних сферах людської дійсності. Таке богослов’я добре корелює з сучасними підходами в соціології релігії, де говорять про “реприватизацію” і “повернення” релігії, про змінність кордонів між секулярним і релігійним.¹⁴

Подібну думку озвучив раніше Юрій Чорноморець:

“кордони між «світським» та «священним» впали, і ми опинилися раз і назавжди у єдиному культурному просторі. Символами цього процесу стали присутність церков на майдані. [...] І сьогодні не існує кордонів між церквою та суспільством. [...] В Україні церкви стали перш за все частиною громадянського суспільства, і вже на другому місці — те, що вони залишаються сакральною владою”¹⁵.

Говорячи про вже названу рису критичності, доречно взяти до уваги спостереження Мирослава Мариновича про потребу критичності в осмисленні Церквою подій Майдану та ролі Церкви в них. На його думку, в УГКЦ, до якої

<<http://www.religion.in.ua/main/bogoslovyia/29701-socialnoe-bogoslovie-majdana-v-opyte-i-refleksiyax-molodogo-pokoleniya-ukrainskix-protestantov.html>> (дата звернення: 27.05.2016).

In English: Mykhailo CHERENKOV, «“Maidan Theology” in experience and reflection of the younger generation of Ukrainian Protestants» // Сайт: *Ad hoc*, 1 October 2015, <<http://cherenkoff.blogspot.com/2015/10/maidan-theology-in-experience-and.html>> (дата звернення: 27.05.2016); «The imprint of ‘these little ones’» // Сайт: *Ad hoc*, 9 листопада 2015, <<http://cherenkoff.blogspot.com/2015/11/the-imprint-of-these-little-ones.html>> (дата звернення: 27.05.2016).

¹² М. ЧЕРЕНКОВ, «Социальное “богословие Майдана”».

¹³ В розумінні М. Черенкова, «богослов’я Царства» «відрізняється від “власне” “богослов’я Церкви” і розпізнає соціальну логіку, знаки і локуси наступаючого Царства Божого, як воно проявляється в подіях історії». М. ЧЕРЕНКОВ, «Социальное “богословие Майдана”».

¹⁴ М. ЧЕРЕНКОВ, «Социальное “богословие Майдана”».

¹⁵ Юрій ЧОРНОМОРЕЦЬ, «Українські церкви 2014-го. Про два типи православ’я: християнський і язичницько-геополітичний» // *День* 244 (2014), 26 грудня 2014, <<http://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/ukrayinski-cerkvy-2014-go>> (дата звернення: 28.05.2016).

він належить, бракує такого осмислення, а такий стан речей «не відповідає богословському потенціалу цієї Церкви»¹⁶. За його словами, «“бути Церквою в часи кризи” найперше означає бути правдивим щодо себе»¹⁷.

Стосовно ж надконфесійності еклезіології в «Богослов'ї Майдану», вона зумовлена тим, що, як спостеріг владика Борис Гудзяк¹⁸, на Майдані разом молилися і підтримували народ релігійні лідери різних спільнот – православних, греко-католицьких, римо-католицьких, протестантських, єврейських і мусульманських. Дивлячись на Революцію гідності як «історію спільного успіху», М. Черенков сміливо стверджує: «в основі богослов'я Майдану і будь-якого можливого богослов'я після Майдану буде лежати екуменічний наратив спільної боротьби і перемоги»¹⁹.

Різнобарвна понадконфесійна вільна думка. Отже, «Богослов'я Майдану» – це різнобарвна понадконфесійна вільна думка про Бога і життя, яка народилася і висловлюється на основі переживання Революції Гідності. Цей досвід є богослов'ям, бо артикулює знання, яке походить від внутрішнього голосу, автором якого та чи інша людина вважає Бога, Сотворителя чи Когось Невідомого. Це богослов'я – не кабінетне, і професійні богослови та речники церковної ієрархії, щоб бути його співучасниками, мають діяти синхронно із народом, який, у тому випадку, може сильніше відчувати потойбічне.

Богословствує народ. Богослов'я Майдану – це богослов'я, яке артикулює Божий народ своїми конкретними діями, які, за допомогою Духа Святого, перетворюють старі обряди і способи думання в нову плідну церковну енергію. Церква як інституція тут виступає як повноцінний діяч, але у формі, яка незвична для «візантійського» світосприйняття, згідно з яким церковний

¹⁶ Myroslav MARYNOVYCH, «“Being Church” during Times of crisis» // *Euxeinos* 17 (2015). Religion and Political Crisis in Ukraine, 55-59, 58.

<http://www.gce.unisg.ch/~media/internet/content/dateien/instituteundcenters/gce/euxeinos/euxeinos%2017_2015.pdf> (дата звернення: 28.05.2016).

¹⁷ Myroslav MARYNOVYCH, «“Being Church” during Times of crisis», 59.

¹⁸ Borys GUDZIAK, «Prayer and Protest. *From the front lines, a bishop describes the uprising in Ukraine*» // Сайт *One* (Весна 2014), CNEWA, <<http://www.cnewa.org/default.aspx?ID=3725&pagetypeID=4&sitecode=HQ&pageno=1>> (дата звернення: 28.05.2016).

¹⁹ М. ЧЕРЕНКОВ, «Социальное “богословие Майдана”».

клір у своїй діяльності очікує від вірних лише покірного слухання-рецепції. Журналіст Максим Віхров у своїй публікації «Майдан. Перезавантаження християнства»²⁰ впроваджує нас у цю тему зміни мислення, яку може принести досвід Майдану, такими гострими словами:

Сама ж віра стала дрейфувати від екзистенційного вибору в бік атрибута ідентичності або, гірше того, побутової магії. Загалом, намітилася тенденція до девальвації, і релігійності, і самої віри. Але тут трапився Майдан.

Під час і в результаті Майдану, за його словами, відбулися, зокрема, такі зміни:

«Переадресація» образу священнослужителя. Багато – навіть серед віруючих – сприймали священників, як людей не від світу цього, які говорять хоча і правильні, але абстрактні і відірвані від реальності речі. [...] чимось на зразок духовної інтелігенції, яка багато знає, але мало може і ще менше робить. Але Майдан зруйнував цей стереотип.

Змінилася і якість самої релігійності. [...] молитва нерідко стає просто правилом хорошого тону, а походить до церкви – таким собі візитом ввічливості. Але коли позаду – три місяці тривожного очікування, а попереду – реальна перспектива загинути або стати калікою, до багатьох речей починаєш ставитися серйозніше. Чого варті тільки хрести, які малювали на своїх саморобних щитах майданівці! Втім, це стосується і мільйонів українців, які спостерігали за подіями здалеку. Не дарма ж серед головних гасел Майдану було «Pray for Ukraine».

По-третє, Майдан приготував **жорсткий (і навіть жорстокий) тест для церков.** За лічені дні вони виявилися викинуті із зони комфорту і змушені були визначати свої стратегії. Причому вже не на рівні декларацій, а конкретних дій. Причому дії ці могли мати дуже непередбачувані наслідки як для окремих священників, так і для церков в цілому.²¹

Взаємозв'язок богословських напрямків. «Богослов'я Майдану» можна порівняти з «богослов'ям Виходу» – як осмислення зразкової конкретної історії, яка хоч не універсальна, але може послужити іншим, виходячи поза партикулярний контекст.²² «Богослов'я Майдану» існує на тому самому рівні, що «богослов'я визволення»²³, «богослов'я революції»²⁴, «богослов'я сили й

²⁰ Максим ВИХРОВ, «Майдан. Переадресація християнства» // Алексей ГОРДЕЕВ, *Церковь на Майдане*, Киев: Книгоноша 2015, 183-185; також доступно на сайті: *ВыбиРАЙ*, 24.02.2014,

<<https://vibiri.wordpress.com/2014/02/24/майдан-переадресація-християнства>> (дата звернення: 01.06.2016).

²¹ Максим ВИХРОВ, «Майдан. Переадресація християнства».

²² Пор. Thomas CASADEI, «Esodo, esodi: l'interpretazione politica di Michael Walzer» // Th. CASADEI (ред.), *Esodo*, Santarcangelo di Romagna: Fara editore 1999, 56-73, 71.

²³ Gustavo GUTIERREZ, *Théologie de la libération. Perspectives*. Bruxelles: Lumen Vitae 1974; Міхаель ЛЕВІ, «Визвольне християнство у Латинській Америці: Теологія визволення та визвольне християнство» // Сайт:

конфлікту»²⁵, «богослов'я невдоволення»²⁶, «богослов'я зміни»²⁷, «богослов'я суспільства»²⁸, «богослов'я примирення»²⁹ і врешті «богослов'я хреста»³⁰ чи «богослов'я надії»³¹.

Окрема вітка. Відносно «богослов'я революції», «Богослов'я Майдану» можна розглядати і як його окрему вітку, яка повинна існувати і розвиватися «щоб допомогти християнам і всім людям, меншими жертвами, швидше і більш по-християнському виходити із екстрених соціальних ситуацій, які досить часто стаються на всіх континентах світу».³² Це – богослов'я поборення страху, воно живе в добу цифрової ери і тому може творитися, обдумуватися та сприйматися одразу цілим суспільством поза інституційними чи національними бар'єрами.³³

Які богословські пропозиції Майдану? Окресливши загальні риси «Богослов'я Майдану», поставмо собі запитання про його конкретні богословські пропозиції:

Журнал соціальної критики «Спільне», 20.03.2013, <<http://commons.com.ua/ru/vizvolne-hristiyanstvo-u-latinskij/>> (дата звернення: 28.05.2016).

²⁴ Trutz RENDTORFF, *Theologie der Revolution: Analysen und Materialien*, Frankfurt am Main: Suhrkamp 1968.

²⁵ Michael STOGRE, «A Theology of Power and Conflict» // *The Way* 21/4 (1981) 292-302, <<http://www.theway.org.uk/Back/21Stogre.pdf>> (дата звернення: 28.05.2016).

²⁶ Hamid DAVASHI, *Theology of Discontent: The Ideological Foundation of the Islamic Revolution in Iran*, New York: New York University Press 1993, 5.

²⁷ Jung Young LEE, *The Theology of Change: A Christian Concept of God in an Eastern Perspective*, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books 1979.

²⁸ Vigo Auguste DEMANT, *Theology of Society*, London: Faber and Faber 1947. В тому ключі патріарх Святослав Шевчук розмовляє із Юрієм Чорноморцем в інтерв'ю газеті «День»: «Я пригадую зустріч богословів, які намагалися роздумувати на тему богослов'я на Майдані. І дуже цікаво було наголошено, що саме ці події такі, під час яких суспільство відчинило двері перед Церквою, як ніколи готове слухати її учительський голос. І сьогодні всі Церкви мають замислитися над тим, як відповісти на це запрошення, переступити поріг, котрий сьогодні перед нами відкриває суспільство. Я цілком свідомий того, що якщо ми сьогодні не зможемо адекватно в ті відчинені двері увійти, то завтра ми спостерігатимемо зовсім протилежне. Ці двері можуть зачинитися. І тоді процес секуляризації буде значно жорсткішим та агресивнішим». Юрій ЧОРНОМОРЕЦЬ, «Церква, яка не мовчить» // *День* 56 (2014), 28 березня 2014, <<http://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/cerkva-yaka-ne-movchit>> (дата звернення: 28.05.2016).

²⁹ Олег КІНДІЙ, «Східнохристиянський внесок у богослов'я примирення: патристична і сучасна українська перспективи» // Forthcoming in Proceedings of the Conference “Pół wieku różniej. List biskupów polskich do niemieckich z 18 listopada 1965 r.” held at Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warsaw, Poland, on Nov. 17, 2015, сайт: Електронний репозитарій Українського католицького університету, 2016, <<http://er.ucu.edu.ua/handle/1/783>> (дата звернення: 30.05.2016).

³⁰ Даниєл ДОЙЧЛАНДЕР, *Богослов'я Хреста. Роздуми про Його хрест і хрести наші*, Київ 2011.

³¹ Jürgen MOLTSMANN, *Theologie der Hoffnung. Untersuchungen zur Begründung und zu den Konsequenzen einer christlichen Eschatologie*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2005 (1-ше вид. 1964).

³² Михайло ДИМИД, «Богословське підґрунтя Київської революції гідності» // Успенські читання: Правда. Пам'ять. Примирення. Київ, 22-25 жовтня 2015 р.

³³ Michel SERRES, *Petite Poucette*, Paris: Le Pommier 2012.

- для уподібнення людини – до Бога, і суспільства – до Тіла Христового;
- в час революції, і по революції;
- через перегляд власних цінностей, пріоритетів та їхньої інтеріоризації;
- через розбудову нових відносин в «корумпованій» людині і «деградованому» суспільстві.

Чесне повстання передбачає творення богослов'я. Гамід Дабаші пише, що підчас «Ісламської революції» в Ірані:

Це [колективне] невдоволення висловлювалося в основному термінами етичними, моральними, нормативними і духовними, але остаточною мовою революції, магічним виразом невдоволення, була теологія. [...] Можливо, тому, що богослов'я є кінцевою мовою істини. Саме в богословських термінах, незалежно від того, якими є остаточної поняття (*god terms*) у певній культурі, кожне від-чарування (*disenchantment*) надає параметри майбутньому за-чаруванню (*re-enchantment*), яке й саме є глибокою втратою ілюзії (*disillusion*) – втратою, яка, у свою чергу, служить наступній безнадійній надії (*reillusion*).³⁴

Місце молитовного осмислення серед протестуючих. Напевно в таких координатах сприймали Українську Греко-Католицьку Церкву (УГКЦ) чиновники, які ховалися за Міністерством Культури України, коли 3 січня 2014 р. писали листа погроз патріархові Святославу Шевчуку.³⁵ Предстоятель УГКЦ підтвердив їхні побоювання, яких вони не могли точно висловити, а саме – що богослов'я, як зазначено вище, є мовою чесної революції: «Церква не є учасником політичного життя, але вона є невід'ємною частиною громадянського суспільства. [...] Ми переконані, що молитва за мир разом із тими, хто в мирний спосіб виявляє своє бажання жити у правовій державі, – це є відповідне місце для молитви».³⁶ Ці слова патріарха можна інтерпретувати і в такий спосіб: через молитву, протестуючі самі розробляють свою політичну

³⁴ H. DABASHI, *Theology of Discontent: The Ideological Foundation of the Islamic Revolution in Iran*, 5. «This discontent was expressed essentially in ethical, moral, normative, and [...] the language of the revolt, the magical terms of this discontent, was theological. [...] perhaps, because theology is the ultimate language of truth. It is in theological terms, whatever the god-terms of a culture may be, that every disenchantment furnishes the parameters of the coming re-enchantment, the very disillusion that serves the coming reillusion.»

³⁵ МІНКУЛЬТ ПОГРОЖУЄ УГКЦ ЗА БОГОСЛУЖІННЯ НА МАЙДАНІ // сайт: *Українська правда*, 13 січня 2014, <<http://www.pravda.com.ua/news/2014/01/13/7009389/>> (дата звернення: 31.05.2016).

³⁶ МІНКУЛЬТ ПОГРОЖУЄ УГКЦ ЗА БОГОСЛУЖІННЯ НА МАЙДАНІ.

теологію, вимальовуючи ідеали й контури свого громадянського суспільства. Як сказав К. Говорун: «Майдан висловлював себе через релігійні символи та апелював до етичних аксіом в чітких релігійних термінах»³⁷. Майдан, революційний за своєю суттю, став майданом молитовним, місцем співпраці людини з Всевишнім через новий, осмислений діалог із Богом. Серце людини Майдану стало *майданом* в якому людина заговорила не лише зі своїм сусідом чи противником, але теж із Богом.

Школа молитви, яка змінює свідомість. Відома релігієзнавець Людмила Филипович сказала:

Майдан навчив людей вдивлятись у себе і в інших. Він навчив таким речам, які, можливо, люди ніколи не здійснювали – він навчив молитися. Персонально і колективно. Молитви змінили свідомість людей, оскільки вони несли з собою ідеї примирення, любові, поваги, вони давали надію, вони об'єднували.³⁸

Творча зустріч із Невідомим. Оскільки молитва – це діалог, то привчання до молитви може бути й наслідком розпізнаного вияву Потоїбічного, тобто зустрічі різних людей на Майдані із «палаючим кущем»³⁹, відомим чи ще не відомим Богом. Про свою таку зустріч свідчить журналіст Вахтанг Кіпіані такими словами:

Ми стояли так щільно, що не було можливості побачити, хто за спиною. Мене ззаду страхував якийсь сильний, мовчазний чоловік. Він не матерілся, не вигукував команди, він просто страхував мене. [...] І почав читати молитву. [...] Я не можу повторити жодного рядка. Але це було настільки сильно і вчасно, що я повторював

³⁷ Кирил ГОВОРУН, «Засади політичної теології в українському контексті», сайт: *Богословський портал*, 5 вересня 2014, <<http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/contemporary/57557/>> (дата звернення: 31.05.2016).

³⁸ Людмила Филипович, «Майдан — це виклики епохи»: Майдан релігійний, особистий та суспільний», сайт: РІСУ, 16 лютого 2014, <http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/55346/> (дата звернення: 31.05.2016).

³⁹ Ще може бути «неопалима купина». Вихід 3: 1. Мойсей же пас вівці в Ітра, тестя свого, священника мідянського. Раз погнав він був вівці поза пустиню і прийшов до Божої гори, до Хориву. 2. І з'явився йому ангел Господній у вогняному полумені посеред куща. Глянув він, аж ось вогнем палає куш, а не згоряє. 3. І каже Мойсей сам до себе: "Підійду лишень ближче та подивлюсь на це велике диво, чому то не згоряє куш?" 4. Побачив Господь, що він наближався подивитись, та й кликнув до нього з-посеред куща: "Мойсею, Мойсею!" І відповів той: "Я тут!" 5. І сказав: "Не наближайся сюди! Скинь взуття з твоїх ніг: місце бо, що на ньому стоїш – земля свята." 6. А далі: "Я – Бог батька твого, Бог Авраама, Бог Ісаака, Бог Якова." І закрити Мойсей лице своє, боявся бо дивитися на Бога».

сказане ним про себе. [...] Тепер, коли прокручую в голові події тієї ночі, яка пролетіла як одна мить, впевнений, що це був не священик, це був Він.⁴⁰

Спільна Євхаристія. Крім спільних витоків і пам'яті про одну доунійну⁴¹ традицію Київської Церкви, людей, які молилися на Майдані єднала одна й та сама Євхаристія, спільна чаша, яка долає всі поділи цієї локальної Церкви Христової, виходить поза рамки недогматичних канонів і відновлює єдність спільноти. Вже згаданий о. В. Рудейко каже:

Там були такі випадки, що греко-католики з православними молилися під час літургії в молитовному наметі. Мені здається, що зараз наші Церкви, якщо і знають про ці випадки, то вони їх ігнорують. Вони просто вважають, що хтось там почудив... Люди на Майдані вказали на абсолютну нікчемність церковного розділу. Що він реально не існує. Що це все є якийсь теологумен отакий: ті всі розділення Церкви, різноманітні конфесії, в того такі цяцьки, в того інші. Насправді, коли народ України вийшов боротися зі злом, там було християнство дуже чітко видно. Там не було видно римо-католиків і не було видно греко-католиків, не було видно православних різних конфесій. Дуже чітко. І це те, що треба осмислювати.⁴²

Л. Филипович сказала, що «Майдан – це новий ступінь церковного самоусвідомлення».⁴³ А це, напевно, ще глибше, ніж виглядає на перший погляд, бо молитва до християнського Бога може бути справою не тільки християн. Майданівська молитва змінювала кордони авраамічних релігій і поширювала межі Христової Церкви поза її земними контурами, приводячи її до божественної автентики.⁴⁴ Продумана, усвідомлена молитва, тобто

⁴⁰ Вахтанг КІПІАНИ, «Тієї ночі я отримав доказ існування Бога», 11 грудня 2014, <<https://www.facebook.com/vakhtang.kipiani/posts/10152879795487410>> (дата звернення: 02.06.2016).

⁴¹ Йде мова про «Берестейську унію» 1596 р. і «Московську унію» 1684 р.

⁴² Василь РУДЕЙКО, «Там панувало християнство неконфесійне» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 676-677.

⁴³ Л. ФИЛИПОВИЧ, «Майдан — це виклики епохи?»: Майдан релігійний, особистий та суспільний».

⁴⁴ «В найважчі, найнебезпечніші моменти майданівці просили про молитву, сповідь і благословення того духівника, що був поряд і кому довіряли. Та все це найчастіше відбувалось без встановлення конфесійної належності чи дотримання обрядового формалізму. Тож мова йде про таку солідарну спільноту церков, релігійних діячів, духовних лідерів та вільних громадян, які гармонійно та взаємоузгоджено співдіють в справі розбудови майбутнього України на підставі тих вищих духовних цінностей та релігійних ідеалів, які забезпечують реалізацію належного (звіреного з Божим задумом) світу. В процесі такої взаємодії виробляється спільна (та взаємодоповнювана із збереженням конфесійної специфіки) культова, віросповідна та практична позакультова діяльність, формулюються спільні ідеї, обґрунтовуються спільні ідеали, віднаходяться ефективні методи взаємодії із громадою та її окремими групами і громадянами, освячується жертва, принесена народом на започаткування новітньої історичної доби, та сакралізується визначений життям шерем святих-захисників й місце-святилище, де в муках та прагненнях народилось й очистилось нове українське людство – Майдан Незалежності.» Оксана ГОРКУША, Людмила ФИЛИПОВИЧ, «Народжена на Майдані – Громадянська Церква України» // сайт: *PICU*, 15 травня 2014, http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/56419/ > (дата звернення: 01.06.2016).

богослов'я, зможе в майбутньому сповнити роль консенсусу, суспільного взаємного зобов'язання, про яке говорить Катрін Ваннер такими словами:

Після Майдану, завдання [суспільства] полягатиме в тому, щоб сформулювати політичну ідентичність, яка зможе пояснити цінності і норми, за допомогою яких різні групи українців будуть управлятися.⁴⁵

Молитва перетворює людей, змінюючи в протилежний напрямок, тобто до Царства Божого, їхні напрямлені на Геєнну життєві координати. Найяскравіше це переосмислили ті, хто зазнав на собі моральні, вогненні, збройні атаки – будучи при тому в меншості, без ненависті та летального озброєння; вони в той момент відчували Божий покров. Образом цього є православні монахи, протестантські пастори, греко-католицькі миряни, буддійські послідовники, які стоять на барикадах між двома силами – лише з молитвою серця.⁴⁶ Цей досвід краси серед потворності спричинився до постання нових нейронів, які можуть сильно змінювати наше мислення.⁴⁷

Богослов'я потребує храму. Як природа чи лоно материнське є храмом, так і Майдан – це храм Божий. Тарас Тимо говорить про це так: «Коли люди збираються, між ними виникає внутрішній зв'язок, і це дає якусь енергію і набагато більший результат, ніж можна було б очікувати».⁴⁸

⁴⁵ Catherine WANNER, «Orthodoxy and the Future of Secularism after the Maidan» // *Euxeinios* 17 (2015), 8-12, <https://www.academia.edu/12748036/Orthodoxy_and_the_Future_of_Secularism_after_the_Maidan> (дата звернення: 03.06.2016).

⁴⁶ Игорь ПРУС, «Мое действия лишали солдат ненависти й взывали к их гуманности» // Алексей ГОРДЕЕВ, *Церковь на Майдане*, 87-89, 87. «После ночного штурма 11 декабря я решил медленно пройти вдоль строя солдат ВВ. При этом я очень тихо (чтобы максимум два человека это услышали) говорит каждому из них: “Ребята, я из молитвенной палатки, где священники разных конфессий молятся и об участниках протеста, и о вас тоже. Если вы хотите, чтобы о вас, вашей жизни и вашем здоровье помолились, просто моргните мне, зажмурьтесь и вновь откройте глаза. Для меня это будет знаком, что вы хотите молиться, и знак для Бога, что вы на Него уповаете”. [...] И солдаты вновь моргали. Я тогда понял, что в сложной ситуации, когда впереди неизвестность, у людей что-то просыпается внутри и они признают нужду дополнительной поддержке. И, в конечном итоге, они постепенно приходят к вере в силу молитвы и упованию на Бога. [...] Их офицер, во время моего второго или третьего визита начал мне кричать “Отойди отсюда!” [...] Возможно, он почувствовал что-то внутри себя и понял, что мои действия деморализуют солдат, лишая их ненависти и взывая к гуманности».

⁴⁷ Michel SERRES, *Petite Poucette*. Наприклад, за словами Антуана Аржаковського: «допомагають “віддалятися від комунізму і націоналістичної міфології”». Антуан АРЖАКОВСЬКИЙ, *Розбрат України з Росією: стратегія виходу з піке. Погляд з Європи*, Харків: Vivat 2015, 239.

⁴⁸ Тарас ТИМО, «Народ був не клієнтом революції, а її суб'єктом» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 14-26, 15.

Знаковим є факт служіння Літургії на Майдані, причому ініціатива прийшла від мирян, а не «зверху». Сама архітектурна форма Майдану ніби створена для Літургії.⁴⁹ Задовго до подій Революції Гідності, Майдан будували немовби на взірць храму. Зверніть увагу: притвор – там де арка з архангелом Михаїлом (туди зносили тіла перших жертв – новомучеників Майдану Сергія Нігояна, Михайла Жизневського), далі рівна вісь, яка закінчується сходами (солея) і престолом квадратної форми (стела), де відбулося побиття студентів (жертва тіла і крові). За стелою є абсида (скляні вікна «Глобусу»), перевернута аркою донизу: сходження неба на землю. Над усім цим прочитується напис на даху готелю – «Україна». Відразу за абсидою починається стрімко вверх вулиця, по якій піднялася на небеса Небесна Сотня. Лівіше, біля Будинку профспілок виділяється хрест на місці розстрілів енкаведистами у 1937-1939 роках т. зв. «ворогів народу» – наприклад художника Михайла Бойчука, його дружини і учнів. Тут, у цій євхаристійній Чаші, пролилася спільна кров, відбулася найвища жертва, яку може заплатити людина – «віддати життя своє за друзів своїх» (Ів 15,13).

Дорефлексивне богослов'я. Майдан – це повноцінна Церква всіх вірних, де рівень клерикалізації є в межах служіння спільноті і є сильна присутність оглашених.⁵⁰ Філолог Ростислав Паранько згадує:

Християнський вимір, мені здається, тут проявився на якомусь такому дорефлексивному рівні. Тобто за такою дуже-дуже глибонною суттю жертвування Майдан був християнським. Особливо, якщо йдеться про те, що 20-го числа [лютого] відбулося. Це слова з Ісаї [53,7], що «Він іде, як агнець на заклання». Інакше й не скажеш.⁵¹

⁴⁹ Отець Василь Рудейко також написав на цю тему: Василь РУДЕЙКО, «Храм київського Майдану» // Сайт: *Нотатки Никодима*, 4 лютого 2015, <http://nykodym.blogspot.com/2015/02/blog-post_59.html> (дата звернення: 10.06.2016). В окремій розмові він сказав: «Ще одна цікава деталь мене вразила, а саме те, що через сам центр того “обезбашеного” храму йде вулиця Хрещатик – центральна вулиця проходить упоперек храму. Храм Майдану перехрещується з центром щоденного руху людей і освячує їх. Це надія того, що він буде “працювати” на щодень. Головне не забувати молитися там».

⁵⁰ «Я много времени проводил в миссионерских поездках [...] по Украине [...] 20 % нашей аудитории в лучшем случае соглашалось взять христианскую литературу [...] На Майдане, редко кто не соглашался пообщаться о Боге или не брал в руки Слово Божье. Я видел, как Бог открыл сердца людей». Виктор ТАНЦЮРА, «Ценности, из-за которых люди стояли на Майдане, били библейскими ценностями» // Алексей ГОРДЕЕВ, *Церковь на Майдане*, 89-91, 90.

⁵¹ Ростислав ПАРАНЬКО, «Це були абсолютно негламурні речі» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 55-67, 66.

«І сотворив їх чоловіком і жінкою» (Бут 1, 27). Майдан – це потвердження біблійного погляду на гендерні відносини, особливо щодо українських чоловіків. Вони в цій революції віднайшли свою провідну роль захисників правди із чітко вираженою відповідальністю, яка відрізняється від жіночої суспільної ролі. Це говорю, не заперечуючи твердження Сари Філліпс, яка пише про деякі втрачені можливості участі жінок⁵² в ризиковано небезпечних діях Майдану⁵³. Хочу, однак, підкреслити благородний вплив майданівського протесту на вихід частини чоловіків зі стану інфантилізму, який не є рідкістю в тому числі й серед християн в Україні.

Мистець Уляна Онищук про це так згадує:

Звичайно, це міф, що перевелися чоловіки в Україні, але на скільки в цій революції проявилася чоловіча якість українців. Ух, такі, знаєте, стоять, куртка десь пропалена, з ніздрів буквально вогонь, але тільки в хорошому сенсі. Це мужність, мужність в кращому прояві цього слова. Вони стоять, як мур.⁵⁴

Публічне богослов'я. Майдан – це також усвідомлення, що християнські, моральні принципи, релігійні знаки, хоч і належать до приватного життя, мають повне право публічного прояву; це переконання, що їхня публічна присутність буде ефективна, якщо носитиме любовну складову стосовно кожної людини і її внутрішнього світу. Філософ Ярослав Ювсечко так це охарактеризував:

Після Революції зими 2013-2014 рр. стає дедалі більш зрозумілим, що ключовим фактором, який визначить роль Церков [...] стане [...] здатність вийти в авангард глибоких громадських і моральних перетворень. [...] Вони мають стати більш відкритими до суспільства. [...] Майдан показав, що суспільство здатне бути організаційно і функціонально інакшим [...], тобто базуватися [...] на самосвідомості її членів. Таким має бути і соціум, де його члени знають, до чого вони покликані, яка їх роль у спільноті. І це можливо тільки за високого рівня свідомості всіх громадян, який слід формувати. А на сьогодні немає іншої інституції,

⁵² Sarah D. PHILLIPS, «The Women's Squad in Ukraine's protests: Feminism, nationalism, and militarism on the Maidan» // *American Ethnologist* 41/3 (August 2014) 414–426.

⁵³ Олена МАКСИМЕНКО, «Я виконувала на Майдані абсолютно різні функції: від журналістських до волонтерських» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 468, 468-472. Ця журналістка пише «Коли були нічні атаки, я з друзями здійснювала патрулювання [...] У гарячі дні ми носили шини, колупали бруківку, допомагали на кухні, тобто виконували всяку роботу, яка була можлива, окрім, мабуть, медичної – я не є медиком».

⁵⁴ Уляна ОНИЩУК, «В тій революції кожний виконав свою місію і зіграв свою роль» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 481-486, 486.

крім Церкви, яка б мала настільки високий рівень довіри з боку суспільства, такий досвід і такі знання, тому саме вона є здатною врахувати думки і позиції кожного.⁵⁵

Таке богословське підґрунтя суспільного діалогу підкреслив Антуан Аржаковський: «Церква отримала історичний шанс побачити в суспільстві не пасивного споживача таїнств, а активного суб'єкта, здатного формулювати сприятливі умови для діалогу».⁵⁶

Усвідомлення видів корупції. Богослов Андрій Андрушків подає ще одну рису богослов'я, яку досвідчив Майдан – усвідомлення того, що не варто співпрацювати із людьми, які творять явні злі діла. Він це говорив солдатам-курсантам 10 грудня 2013 р.:

І на вечірній кожного дня в будь-якій церкві співається такий псалом, у якому є рядки: «Блажен муж, який не йде на раду нечестивих». Я кажу: «Хлопці, ви ж зараз співпрацюєте з нечестивими людьми, які просто побили людей (тоді ще просто побили). У вас є прекрасний шанс це діло саботувати».⁵⁷

Таке усвідомлення і є програмою боротьби із внутрішньою корумпованістю і зовнішньою корупцією.

Мудрість у простоті. А. Андрушків говорить також про «народ-богоносець», який переборює страх, і так характеризує його:

Той, що був там у ті найтяжчі часи [...] люди, які мають у масовках на іконах якихось стояти. Їх усіх треба намалювати. Ті шеренги жінок, студенток, красивих дядьків, які подають бруківку отак безперервно прям, без перекурів, вони настільки різні...⁵⁸

Така праведна безстрашність нагадує нам фільм «Усупереч смерті (Hard to kill)» (1990), в якому Стівен Сігал грає поліцейського, який чесно і самотужки поборює безмірно сильнішу від нього мафію – просто силою своєї моральності та розуму. Хтось сказав: «Якщо будемо моральнішими, то переможемо!» Так і на Майдані інстинкт самозбереження відійшов на другий план, давши першість

⁵⁵ Ярослав ЮВСЕЧКО, «Роль релігійного фактора у формуванні громадянського суспільства в Україні» // *Релігія та Соціум* 17-18 (2015) 191-195, 194-195, <[http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1-2\(17-18\)/30.pdf](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1-2(17-18)/30.pdf)> (дата звернення: 01.06.2016).

⁵⁶ А. АРЖАКОВСЬКИЙ, *Розбрат України з Росією*, 44.

⁵⁷ Андрій АНДРУШКІВ, «Я бачив жертвність людей, які хотіли змін», 26-33, 26.

⁵⁸ Андрій АНДРУШКІВ, «Я бачив жертвність людей, які хотіли змін», 26-33, 32.

Правді та прагненню свободи. Це була вірність ідеї, підкріплена вірністю своєму обов'язку.

Бути нормальним. «Богослов'я Майдану» проголошує потребу в громадянському суспільстві бути релігійно нормальним. На Майдані, за словами російської квір-жінки Олександри Назарової: «І люди поводитися так, як повинні поводитися люди. І Церква робила те, що на мою думку має робити Церква. І це було дуже дивно. Раптово все стало спільним».⁵⁹ В усіх часах, а особливо в мирних, добро головно вимагає активності, а не пасивності. Це можна зрозуміти зі свідчення Тараса Тимо, який згадує:

Коли мене просили подати бруківку, я відмовився. Тому, що для мене це було як участь в злі, співучасть у гріху. Я передаю комусь камінь, щоб він кинув іншій людині в голову цей камінь. Я не міг цього робити. [...] А вже на другий день – ми вже подавали бруківку, помагали ті «коктейлі» носити і шини палити... Воно вже сприймалося як боротьба за правду.⁶⁰

Закінчення. Завершити це есе можна такими словами президента Асоціації українських банків Олександра Сугоняко:

Майдан – це місце, де збиралися сотні тисяч людей, які отримали моральну перемогу [...] над собою! Єдине, що вони вистояли як переможці місяць, потім розійшлися і знову почали робити те саме, бо їхні лідери не були серед моральних переможців. **Але це був факт, що вони можуть це зробити.**

Ми мусимо показати собі і світові вихід з кризи, у якій ми знаходимося і світ. [...] криза моралі, криза політики, криза економіки, криза екології. Всі вони пов'язані корінням з моральною кризою. Подолоємо?

Так от, Господь може подолати цю кризу тільки через нас. [...] Яким я маю бути, щоб через мене Господь це робив? **Я маю змінюватися.** А ніякої іншої дороги нема.⁶¹

Перспектива. «Богослов'я Майдану» – це богослов'я, яке відмовляється від статус-кво, живе майбутнім і надконфесійним. Хоч тезу про подібне богослов'я неодноразово повторювали майже всі верховні представники

⁵⁹ Олександра НАЗАРОВА, «Протесты в Украине – это хорошая школа для людей из других постсоветских стран» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 140-143, 142.

⁶⁰ Тарас ТИМО, «Народ був не клієнтом революції, а її суб'єктом» // *Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014*, 14-26, 17.

⁶¹ Олександр СУГОНЯКО, «Нам потрібна моральна революція», розмовляли Євген ПЕТРЕНКО і Богдан ОЛЕКСЮК // Сайт: *Олександр Сугоняко*, <<http://sugonyako.info/publications/interview/98-oleksandr-sugonyako-nam-potrnbna-moralna-revolucya.html>> (дата звернення: 03.06.2016).

Церков, вона була малоуспішною, бо Церкви не були спроможні її втілити в умовах многостолітнього нашарування «релігійних» корпоративних егоїзмів та ексклюзивізмів. Лише Революція Гідності змогла нагадати про потребу єдності на протипагу тій паралізуючій суміші, присутній в українському суспільстві.⁶² Через своїх вірних, які брали участь у Майдані, всі Церкви отримали позитивний освіжаючий імпульс. Нові богословські думки народилися у всіх тих середовищах, оскільки учасники «паломництва відповідальності» стараються вербалізувати та інтеріоризувати нові способи сприйняття Бога для потрібної переміни внутрішнього «я» – переміни у вигляді глибшої індивідуальної та спільотної совісті перед Богом, а відтак перед ближнім⁶³. Церкви, як і інші суспільні інституції, потребують світочів – людей, які зможуть в реалії щоденної практики перенести дух відповідальності, спільності й взаємопошани, який панував на Майдані. Такі люди стануть «нормою» тільки тоді, коли самі розвиватимуть «Богослов'я Майдану» чи

⁶² Олег НЕМЕНСКИЙ, «Эволюция русской и украинской идентичности на Украине после Евромайдана» // *Вопросы национализма*, 4(24) 2015, 26-34, сайт: *Агентство Политических Новостей*, 31 травня 2016, <<http://www.apn.ru/publications/article35060.htm>> (дата звернення: 07.06.2016).

«Современные украинские учебники в плане повстанческой идеологии гармонично продолжают старую националистическую и советскую традицию. В 2009 г. в Киеве вышла брошюра “Предложения к концепции исторического образования на Украине” под редакцией известного историка Натальи Яковенко, в которой были сформулированы очень точные наблюдения о характере той картины украинской истории, которую внушают молодым украинцам. В частности, там отмечено, что в господствующей исторической концепции “украинское общество представлено ... как, главным образом, угнетённые низы, логичным следствием чего становится апологетизация социальных конфликтов”. Авторы очень точно пишут об “объяснениях украинского общества в категориях обиженной «селянской нации»”, и про “депрессивный образ прошлого, с доминированием идеи страданий и утрат в пользу «чужих»”, и призывают, конечно, исправить это положение. Только вот чтобы его исправить, нужно кардинальным образом изменить всю идеологию украинского национального проекта, в результате чего он может просто потерять свой смысл. А ведь это очень цельная и сильная идеология, она прошла испытание несколькими политическими системами и всегда лишь упрочивала свои позиции. Те же комплексы, которая она прививает украинцам, являются способом её самоутверждения и развития, без них она бы не выжила. И важнейший из них – комплекс угнетённой нации, ведущей многовековую борьбу за свободу.»

«Очень важен здесь образ “майдана”. Майдан в местной традиции – это сельская площадь, широкий пустырь между домами, на котором протекает большая часть деревенской общественной жизни. Он нередко переходит в поле, часть его могут занимать огороды. Надеть вышиванку и устроить из городской площади майдан – это уже освобождение, символическое завоевание города деревней, то есть утверждение украинского начала в инокультурной “имперской” среде. Так, участники Евромайдана даже постарались развести на Площади Независимости грядки и привезли свиней – не для того, разумеется, чтобы себя прокормить. Эти свиньи были символом освобождения. Единение народа на майдане – главная движущая сила истории, способ самоосуществления украинской нации.»

⁶³ У парафії Володимира і Ольги УГКЦ, де я служу у Львові, від часів Майдану до нинішнього дня зауважую прогресію участі вірних у Літургіях на 10%, у таїнстві Сповіді на 15%, у таїнстві Євхаристії на 20%. Також можна зауважити, що зросла самосвідомість тих, хто приходить сповідатися.

дозріватимуть у середовищі, де ці духовні стрижні конкретно і щоденно будуть матеріалізовані на основі богословського мислення.

SUMMARY

Mychajlo DYMYD

Theology of the Maidan

***Abstract.** This essay is an attempt to describe the phenomenon of «Theology of the Maidan» as a form of theology in the existential crisis situations, to submit its origins and prospects.*

***Keywords.** Theology of the Maidan, Theology of Revolution, Theology, Maidan, Prayer, Society.*